

KİTAP DEĞERLENDİRMELERİ

ET-TATBÎKU'S-SARFÎ

Abduh er-RÂCİHÎ, Daru'n-Nehdati'l-Arabiyye, Beyrut, 2004. (204 Sayfa)

YUSUF İBRAHİM YÜCEL

DR. ÖĞRETİM ÜYESİ
Ondokuz Mayıs Üniversitesi Yabancı Diller Yüksekokulu

Bu çalışmamızda İskenderiyye ve Beyrut Arap Üniversitelerinde öğretim üyeliği yapmış Mısırlı dil alimi Prof. Dr. Abduh er-Râcihi'nin (ö. 2010) sarf ilmine dair kaleme aldığı "et-Tatbiku's-Sarfî" adlı eserini tanıtmaya çalışacağız. Eserin konuları ele alış biçimi ve Arap dünyasındaki sarf eğitimine modern yaklaşımı ortaya koyması bakımından iyi bir örnek oluşturacağı kanaatindeyiz.

Eser 2004 yılında Beyrut'ta Daru'n-Nehdati'l-Arabiyye tarafından 204 sayfa olarak basılmıştır. Abduh er-Râcihi 1972 Şubat'ında esere yazdığı önsözünde, sarfa dair yazılmış müstakil eserlerin varsayım ve alıştırmalarla aşırı doldurulduğunu ve adeta okuyucu açısından bilmeceye dönüştüklerini; bu nedenle de anlaşılmasının son derece güç hale geldiğini ifade eder. Ayrıca sarf ilminin dil öğretiminde kaçınılmaz olmasından bahisle, istifadesi kolay bir tarz ve üslupla ele alınmadığı tespitini yapar. Er-Râcihi'nin daha önce nahiv alanında kaleme aldığı "et-Tatbiku'l-Nahvi" adlı eserin talebeler tarafından ilgi görmesi ve beğeni alması nedeniyle aynı tarz ve üslupla sarfa dair bir eser kaleme alma fikri kendisinde oluşmuş ve sonuçta öğrencinin bilmesi gereken önemli konuları ihtiva eden, buna mukabil kendince zarurî olmayan konuların da yer almadığı bu eser ortaya çıkmıştır. Er-Racihi, eserinde yeni bir istilâh veya mesele ortaya koymadığını; eski kavram ve problemleri yeni bir tertib ve tarzda ele almaya çalıştığını söylemektedir.

Eser, bir giriş ve 3 bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm fiil ve fiilden türeyenleri (مشتقات); ikinci bölüm, isimleri, üçüncü bölüm ise kelimelerdeki fonetik değişiklikleri (إعلال وإبدال) konu edinmektedir.

Eserin giriş/مدخل kısmında (12 sayfa), sarf ilminin tanımı, konusu, sarfın nahivden ayrıldığı yönler, sarf ilminin gerekliliği, neden nahivden önce okunması gerektiği, arapça kelimelerin kalıplarını tesbit yöntemleri (mizân-ı sarfî) ve kalb-i mekânî gibi kavramlar üzerinde durulmuştur. Özellikle Türkçe sarf kitaplarında pek temas edilmeyen kelimedeki kök harflerin fonetik saiklerle yer değiştirmesi demek olan kalb-i mekânî kavramı güzel örnekler eşliğinde (أشياء-آراء-آباز-جاء-شاء-أيسن) sunulmuştur.

Birinci bölüm, eserin en geniş bölümü olup (78 sayfa) 7 alt başlıktan oluşmaktadır. Bunlar sırasıyla sahih ve mu'tel fiiller, mücerred ve mezid, fiillerin zamirlere isnadı, fiilin nun ile tekidi, masdarlar, müştaklar (türemiş isimler), te'accüb ve ism-i tafdil şeklindedir.

Sahih ve mu'tel fiiller başlığı altında aksam-ı seb'a'nın tanımı yapılmış ve örnekler verilmiştir.

Mücerred ve mezid başlığı altında sülasi ve rubâî mücerred babları ile bunlardan türetilen dört, beş ve altı harfli fiillerin anlam hususiyetleri üzerinde durulmuştur. Burada sülâsî bablara dair malumatın kısmen yetersiz olduğu ifade edilebilir. Zira sülasi babların yalnızca vezin ve mevzunları verilmiş, babların hususiyetlerine temas edilmemiştir. Diğer taraftan rubâî mücerred babının yabancı dillerden arapça'ya kelime devşirmede adeta kapı görevi gördüğü güzel örneklerle ifade edilmiştir. (نجلز- تلفن- فرسن- دبلج) Yine "iki ya da daha fazla kelimedenden tek kelime oluşturmak" demek olan naht(نحت) kavramı üzerinde durulmuştur. (بسمل- حمدل- حوقل- صلول) Müellif mezid fiilleri anlatırken ziyade edilen harflerin fiile kazandırdığı anlamlara (بناء) geniş yer ayırmıştır. Mesela if'al babı için 9 (ta'diye, duhul, vücudan, selb/izale, istihkak/haynune, kesret, ta'riz, sayrure/tehavvul, vusulu aded), tef'il babı için 7 (teksir, ta'diye, teveccüh, müşabehet, nisbet, selb, ihtisar) mufa'ale babı için 3 (müşareket, mütâba'at, ittisaf) anlam/bina zikretmiştir. Müellif bu sayıların itibarî ve subjektif olduklarını dolayısıyla örneklerle arttırılıp azaltılabileceğini ifade etmiştir. Ayrıca

mutavaat (استرجع - كبر - لي), (انكسر - اجتماع - تعلم - تباعد), tekellüf (تصبر - تشجع), ihtisaru'l-hikaye (تصبر - تشجع), ve tezahür (تجاهل - تمارض) kavramları örnekleriyle ifade edilmiştir. Bu anlamda eserin sülasi bablar hariç tutulacak olursa babların anlamları noktasında zengin ve doyurucu olduğunu söylersek herhalde abartmış olmayız.

Fiillerin zamirlere isnadı başlığında, sahih ve mu'tel fiillerin fail zamirleriyle çekimi yer almaktadır. Burada müellif çekim esnasında fiil kökünde meydana gelen hazif, galb, iskan, ibdal uygulamalarına detaya girmeden temas etmiştir. Özellikle رأی ve أرى fiillerinde orta harfin düşmesine dikkat çekmiş ve bu fiillerin mazi muzari ve emir çekimlerine detaylı olarak yer vermiştir.

Fiilin nûn ile tekidi başlığında, kısaca tekid nunundan bahsedildikten sonra, hangi durumlarda fiilin nun ile tekidinin, vacip, mümteni, makbul ve nadir olduğu ifade edilmiş, salim ve nakıs fiillerin şeddeli tekid nunu ile çekimine yer verilmiştir. Bu bölümde sakin tekid nûnunun çekimine yer verilmemiş olması bir eksiklik olarak ifade edilebilir.

Masdarlar başlığı altında, sülasi (11 kalıp) ve sülasi olmayan masdarlar, mimli, sınıâ, merre ve hey'e masdarlar işlenmiş, sülâsî masdarlarla ilgili semâî oldukları ifade edilmekle birlikte, müteaddi fiillerin genellikle فَعَالَة vezninde gelmesi, bir mesleği ifade eden masdarların genelde فَعَالَة vezninde gelmesi gibi bir takım faydalı genellemelere de yer verilmiştir.

Müştaklar (masdardan/fiilden türeyen isimler) başlığı altında ism-i fail, mübalağalı ism-i fail (10 kalıp), sıfat-ı müşebbehe (bi'smi'l-fâil)(12 kalıp), ism-i meful, ism-i zaman-mekan ve ism-i alet (6 kalıp) kalıplarının sülasi ve sülasi dışı kalıpları yer alır. Müellif ecvef ve nakıs fiillerin ism-i fail ve meful kalıplarında meydana gelen değişikliklere özellikle temas etmiştir.

Teaccüb ve ism-i tafdil başlığı altında, iki teaccüb fiilinin kalıpları ve ism-i tafdil kalıpları ve geliş şartları yer alır. Müellif burada kanaatimizce sarftan koparak ism-i tafdil cümle içinde kullanım şekillerine yer vermiş ve nahvin alanına girmiştir.

İkinci bölüm (50 sayfa), maksur, memdud ve mankus isimler, cem-i teksir (gillet ve kesret kalıpları), ism-i tasğir, ism-i mensub konularını ele alır. Bu bölümde maksur, memdud ve mankus isimlerin tesniye ve cemlerinde meydana gelen değişiklikler, ism-i tasğirin yapılış gayeleri, yapılış şekilleri, tasğiru'-t-terhim ve özellikle ism-i mensubun yapılışı doyurucu ve oldukça detaylı olarak işlenmiştir.

Üçüncü bölümde (48 sayfa), i'lal (illetli fiillerde meydana gelen hareke ve harf düşmesi, nakil ve dönüşmeler), ibdal, feth ve imale, vakf ve idğam kavramları örnekler üzerinden işlenmiştir.

Müellif her konu başlığının sonunda konunun pekişmesi için bir tedribat/alıştırma bölümü muhakkak getirmiştir. Buna rağmen alıştırmanın bazen yetersiz kaldığı kanaatindeyiz.

Sonuç olarak eserin, oldukça sistematik, ele aldığı konular açısından bazı eksikleri olmakla birlikte sarf ilminin konularını genel anlamda ihtiva eden, derin tartışmalara girmeyen, bu bağlamda diyalektik bir üslubun olmadığı, sahip olduğu örneklerin zenginliği ve az da olsa alıştırmanın varlığı ile pedagojik kaygılarla oluşturulmuş yüksek lisans ve doktora öğrencileri için faydalı bir eser olduğunu değerlendiriyoruz.

